

NAGYAPÁTI KUKAC PÉTER MŰVÉSZE

ELSŐ GYŰJTEMÉNYES TÁRLATA ELÉ*

Minden bizonnyal sokunk örömét fejezem ki, amikor elmondom, hogy a napokban megjelent Nagyapáti Kukac Péter-monográfia szövegének utolsó kitétele, amely szerint Nagyapáti gyűjteményes tárlata mindeddig nem került megrendezésre, e pillanattól kezdődve érvényét veszítette. Az a megtisztelő feladat hárul rám, hogy megnyissam Nagyapáti Kukac Péter első gyűjteményes tárlatát. Ez korántsem jelenti azonban azt, hogy e tárlaton alkalmunk lesz megismerni a festő teljes életművét. Nem rendelkezünk és nem is rendelkezhetünk adatokkal arra vonatkozóan, hogy hány festményt hagyott maga után. Annál kevésbé, mivel a festmények megbecsülésében és megvívázásában is nagy különbségek mutatkoznak. Vannak olyan tulajdonosok, akik féltve vigyázzák a mai napig is, viszont szép számmal akadnak olyanok is, akik semmilyen értéket nem tulajdonítottak neki, s így a pusztá véletlennek köszönhető, hogy az ilyen festmény megőrződött. Elképzelhető, hogy igen sok Kukac Péter-festmény elveszett, elenyészett, tönkrement az elmúlt évtizedek során.

De nemcsak egyes tulajdonosokra jellemző ez az érdektelenség, hosszú időn át, sajnos, általánosabban is érvényes volt. Hadd fűzzem azonban mindjárt hozzá, hogy most nem vádolni akarom magunkat, amiért ez az életmű évtizedeken át föltáratlan maradt, hanem — kései mentességül — megpróbálom lassúságunk és érdektelenségünk néhány okát felsorakoztatni. Mint a monográfia szövegében is szóvá tettem: Nagyapáti Kukac Péter festményeit soha sem fogadták igazi művésznek kijáró megbecsüléssel. Megbámulták ugyan virtuóz rajztehetségét és festeni tudását, de nem jobban, mint egy-egy cirkuszi zsonglőr tudományát. A háború utáni, az ötvenes évek lázas tenni akarása e festő műveit sem kívánta figyelmen kívül hagyni, de nyilván voltak elevebb érdeklődést szító tervek és akarások, így Nagyapáti Kukac Péter festményeinek be-

* Elhangzott az 1986. január 17-ei, topolyai tárlatmegnyitón és a Nagyapáti-monográfia bemutatóján.

gyűjtése-bemutatása talán akaratlanul is évről évre sőt évtizedről évtizedre halasztódott. Nem szabad megfeledkeznünk a kezdeti nekilendülések izgalmas korszakát élő művésztelepi mozgalomról sem, amely annyi újdonságot, friss nekilendülést hozott a vajdasági képzőművészet életébe, e mozgalom egyik legerősebb központja éppen a topolyai művésztelep volt. A sajátos látás és láttatás jellemezte e megújított képzőművészetet. Ízelítőül említsem csak Sáfrány Imre egykor oly botránynak számító számártöviseit és kőröit, vagy Milan Konjović harsány színekben és rapszodikusán kígyózó vonalakban tobzódó „részeg” utcáit. A topolyai művésztelep tárlatainak képei azonban nemcsak megbotránkozást, megrökönyödést keltettek a nézőkben, de fokozatosan hozzá is szoktatták-nevelték őket, hogy az elrajzolások sajátos módja, a formabontó ábrázolásmód jelenti a képzőművészeti alkotások legfőbb értékét. Ebben az időszakban Nagypáti Kukac Péter festészete sokak szemében idejétmúltnak tűnhetett. Legalábbis besorolhatatlannak. Ezt látszott megerősíteni az ország minden táján rohamosan szaporodó naiv festőkkel és festőcsoportokkal való összevetés is, akik az utóbbi évtizedek során Nagypáti Kukac Péterrel ellentétben oly sikeresen elárastották nemcsak a hazai, hanem a világpiacot is. Hozzájuk viszonyítva is szembeütlő Nagypáti Kukac Péter eredendő mássága. Az ő modellhez való hűsége, ábrázolásmódjának természetű pontossága ötlék rögtön a néző szemébe. Képein szinte nyoma sincs semmilyen elrajzolásnak, a modell önkényes lekicsinyítésének vagy megnagyításának. Színeiben is hűségesen követi a festésre kiszemelt táj és ember színeit.

Mint a naiv festők esetében általában, Nagypáti Kukac Péter esetében is hozzásegít bennünket e festmények jobb megértéséhez az a legenda, amelyet megbízhatóan ellenőrizhető életsors helyett örökölt hagyott ránk a festő, illetőleg néhány olyan adat, amely kétségtelenül megfelelt a valóságnak. Mindenekelőtt az, hogy Kukac Péter nincstelen volt, s ételért, italért festette képeit. Pénzt pedig csak annyit kapott, amennyibe a képhez szükséges festék került. S alighanem ez a végső nincstelenség kellett ahhoz, hogy valaki oly aprólékos gonddal, s mégis annyi ihletett szépséggel meg tudja festeni egy tanya minden tulajdonát és tartozékát, a gazdát, a gazdasszonyt, a gyerekeket, a cselédeket, a borjakat, a disznókat, a teheneket vagy egy egyéni locsolóberendezést, a tanya felett köröző repülőt, de ugyanígy egy méhraj összes méhét külön-külön, ahogy egy-egy fa összes levelét, s egy-egy rét valamennyi fűszálát is külön-külön, önfeledten elmerülve e minden apró részletre kiterjedő gazdagságnak a fősorakoztatásában. Ahogy a vámos Rousseau képein egy, a mindennapi életből olyannyira hiányzó, egzotikus álomvilág öltött alakot az alvó cigánylányban például vagy a szelid oroszlánban, Nagypáti festményeinek részletek sokaságában tobzódó képeit egy másfajta álom képi megtestesülésének tekinthetjük. Egy nincstelen, mindenkinél szegényebb s mégis mindenkinél gazdagabb vándorfestő tes-

tet öltött álmai e képek. Az ő elrajzolása láthatatlan, s csak a lélek mélyrétegében lelhető fel, ott, ahol egyenrangúsodik, fölcserélhető lesz a vágy és a valóság. A naiv művészet lényege nem a látható elrajzolás, hanem a lényegi, az, hogy kívül a történelmen és a stílusokon, közvetlenül ad számot egy világról, észre sem véve, hogy olykor össze is keveri a valóságot a képpel, és fordítva. Idillien időtlen, s ezért örökkévaló világ tárul elénk ezeken a festményeken, s oly magától értetődő természetességgel, mint felejthetetlen legszebb álmaink képei és jelenetei.

A vajdasági ember legjellemzőbb bőségálmait fejezik ki ezek a festmények, olyan álmokat „testesítenek meg”, amelyeknek kellékei a mi tájunk Nagypáti korabeli rekvizítumaiból tevődnek össze.

JUHÁSZ Erzsébet

NAGYAPÁTI-TALÁNY

Azt gondolhatnánk, hogy a frissen megjelent Nagypáti Kukac Péter művészetét bemutató kismonográfia, s abban Juhász Erzsébet bevezetője, valamint a Topolyán megrendezett Nagypáti-tárlat lehetővé teszi a két világháború közötti idők egyik legtehetségesebb hazai magyar festője életének és művészetének jobb, teljesebb megértését. Ám zavarunk csak nőtt, a homály most már talán még sűrűbb, mint volt, amíg a festményekről csak hallottunk, de nem láthattuk őket egy helyen, egy kiállítás falain, amíg szép legendáit hallottuk a vajdasági művészországnak. Természetesen nem azért kell eltöprengnünk, mert Juhász Erzsébet és a kiállítás képei félrevezettek volna bennünket, hiszen a monográfia bevezetője feltárja az összes, ma — Nagypáti Kukac Péter életével kapcsolatos — fontos tény, a kiállítás pedig felkínálja mind a kiállítható képeket (a kiállíthatóságot objektív és szubjektív szempontból mérlegelve) és azokat az információkat, amelyeket a tárlatmegnyitón Bela Duranci művészettörténész közölt a megjelentekkel.

Kérdezzük tehát, hogy ki volt Nagypáti Kukac Péter, a rejtélyes, a talányos művész, az ismeretlen ember és festő, aki ugyan mindössze negyven esztendővel ezelőtt halt meg, mégis mintha évszázadok választanának el tőle bennünket, amikor életrajzi adataira tekintünk. A sors, a könnyelműség egyszerűen megsemmisítette. Nagypáti Kukac Péter életrajzát. Juhász Erzsébet ugyanis „mindössze két kétségesen felüli megbízható írásbeli dokumentumról” tud. Az egyik szerint 1908. január 10-én született Topolyán, s hogy apja — ugyancsak Péter — napszámos volt. A másik dokumentum pedig azt rögzíti, hogy Nagypáti Kukac Péter (pontosan csak Nagy Péter) 1944. február 7-én halt meg, déli 12 óraker, tüdőgyulladásban. S még egy releváns adat: az 1922—23-as tanévben a topolyai polgári iskola osztályának volt a tanulója.

Kenyérszelő asszony

Ekkor volt az egyetlen alkalom is, amikor felfigyelt rá a topolyai nyilvánosság tehetségének felismerője, Bicskei Péter jóvoltából a *Hírlap* című lap egy riportja révén. Majd a mecénások következtek: Tóth János kereskedő, Kiss Lajos földbirtokos, de felbukkan Oláh Sándor és Balázs G. Árpád neve is, akik festészetre tanították. Mondjuk, hogy rossz mecénásai és nemtörődöm mesterei voltak, hiszen nem csupán festői tehetségét ébresztették, hanem hibás élet- és művészmintákkal ismertették meg, az életvitel könnyelműségével, a bohémideállal, de nem ajánlékozták meg olyan művészi öntudattal, ami szükséges még a legegyszerűbb művészkARRIER befutásához is. Nem is ismerte a festésnek mint önkifejezésnek az öncélúságát és oly termékeny szükségét. Ő (a látotak alapján mondjuk) mindig megrendelésre festett, mint a régi művészek szinte mind, mintha a személyiségkultusz édességét és keservét nem ismerte volna.

A megrendelők szociológiai meghatározottsága determinálta Nagyapáti Kukac Péter művészetének „irányát” is. Leginkább tanyás gazdák bízták meg birtokuk megörökítésével, mintegy a fényképet helyettesítő, nagyobb méretű, festett kép elkészítésével. Így került ki a határba, így állt meg igen sokszor a kapott „látvány” előtt a szabadban, azon a ponton, ahonnan a festő szeme befoghatta a tanyát és a tanya udvarára, környékére rendelt tárgyakat, állatokat, embereket. Az impresszionizmus korszaka sem jött még el Nagyapáti képein: az ő „Barbizonja” a topolyai tanyavilág volt, ám csupán festői „kézírása” emlékeztet nagyjából a naiv művészekről valló jegyekre, noha naiv festőknek szokták tartani, s ha már itt tartunk, hadd jegyezzük meg, hogy a magyarországi Süli András stílusrokona ebből a szempontból, aki ugyancsak az 1930-as években remekelt. Nagy mindenképpen az ellentmondás az ő képletében. „Látása”, miként Bela Duranci bizonyította, a naiv festőket jellemzi, „hozzáállása” ellenben egészen a professzionális piktormesteré, a megrendelésre dolgozóé.

Kérdezzük hát, ki látta a művészt, kinek sikerült tetten érnie a festőközvetítőt, amint éppen önmagáról vall? Juhász Erzsébet Nagyapáti Kukac Pétert abban a krízusi gesztusban véli meglegelni, amellyel a gazdákat gazdagabbnak festi, mint amilyenek azok a valóságban voltak. Adott, pedig neki semmiye sem volt! Mi a tárlat képei előtt álldogálva a Disznóhizlalda című képére mutatnánk. Nem jelképes-e a disznóóllak felett az égbe szálló repülőgép, amelyet akár önjelképének is tekinthetünk, s honi világunk szimbólumának tarthatunk?

Nyilván még mindig csak kérdezhetünk Nagyapáti Kukac Péter művészsorsával és művészetével kapcsolatban. Megismerése felé azonban a döntő lépést a kisonográfia megjelentetésével és a tárlat megrendezésével megtettük!

NAGYAPÁTI KUKAC PÉTER

Mintha itteni létezésünk kezdete tárult volna elénk Topolyán, a könyvtár egykori épületében. Vagy legalábbis maga az a sokat emlegett, gazdag Bácska. Mert tényleg valamiféle paradicsomi bőség uralkodik Nagyapáti képeinek egy részén, világunk már-már paradicsomi gazdagsága egy átkozottul — árokban vagy jászolban — elpusztuló piktor által felmutatva.

Háború utáni kultúréletünk egyik fontos eseménye a kisonográfia megjelenése s a topolyai tárlat. Ezért Juhász Erzsébet és Csernik Artila mellett mindenkit név szerint meg kellene dicsérnünk, aki valamiben is hozzájárult az anyag összehordásához, a tárlat megszervezéséhez.

Mondottam, Nagyapáti képeinek egy részére a bőség, a megsokszorozódás jellemző, ahogy Juhász Erzsébet kisonográfiájában olvashatjuk, a gazdaság gazdagságának bemutatása, a bőségrészletezés önfeledt öröme. Nagyapáti minden zöld felületet állatok sokaságával sző be, akár a régi falikárpitok mesterei.

Nem tudjuk, járt-e Olaszországban, mit ismert, mit tanult tanárától, a nem kevésbé tragikus sorsú Bicskeitől, nem tudjuk, milyen képeskönyvek járhattak a kezében, de az állatoknak ez az oda-vissza, ide-oda ritmusa mindig Uccello Éjjeli vadászatát juttatja eszembe. Azon a különben szintén kárpitszerű képen ugrálnak így, ilyen nagy számban oda-vissza az őzek és az agarak, mintha csak nem is egymást keresnék, mintha csak nem is egymástól menekülnének az éjszakai erdő sötét hátterén, hanem valami égi partitúra kottafejei lennének.

Nagyapáti teheneinek mozdulatlansága (Fehér Ferenc dermedt dokumentáltságról beszél — érdekes, festészetünknek Nagyapától Hangyáig éppen ez a mozdulatlanság a fő ismérve) a delelés abszolút nyugalma árasszja, noha nem delelő állatokat fest. Tehát, ahogy Ucello az éj nyugtalanságát, ideges veszélyeztetettségét, az éj hangjait festi, úgy ragadja meg Nagyapáti világunknak a delelés szó által érzékeltethető metafizikumát. Nem is megragadja, világunk pózol neki, mint ahogyan a fotográfusnál szokás. Nagyapáti mintha minden festményét fényképről másolta volna: lelki szemeivel lefényképezte (lekapta) az összeteretelt, pózba merevedett sokaságot, és aztán nyugodtan festegethette fejből is őket. De vannak képek, amelyek előtt nem a fényképezőgépre gondolok, úgy érzem, ezek az emberek, állatok, házak, tárgyak Orpheusz zenéjére sereglettek így össze. Orpheuszt hallgatják képbe merevülve.

Azt mondtam, delelés. Igen, de delelés tűző nap nélkül. Ugyanis az ő ege mindig üde, világoskék, a lenti bőség plátói vetületeként, bárányfelhővel teli. És persze, a Nagyapáti jelenék tekinthető aeroplán és a madarak V-betűje is majdnem mindig ott látható ebben az üdeségben.

Érdekes, képei másik részén pedig a tanyavilág, a falu metafizikus ürességét festi. Malma, magtára, boltja, kocsmája, gazdaháza, udvara

mind ilyen metafizikai ürességet lehel. Gyermekkorom óta kísért a monarchiabeli magtáraknak és a gyógynövényt raktározó gazdaházaknak ez az üressége — ám csak most, Nagypáti képei előtt tudatosodott bennem először, hogy ez az üresség pontosan az, amit az olasz festők-nél metafizikumnak nevezünk, vagy amit Kosztolányi például a vidék misztikumának nevez.

Noha a Bakos-féle gunarasi vendéglő, meg a Kislinder Mihály üzlete előtti nagy tér, sártenger szintén tele aprójószággal, mégis szinte a sivatag, a sárga festéksivatag benyomását kelti. És megborzongunk, mert megérezzük, ez a sártenger, ez a sárga festéksivatag az alföldi radikálisok (Tornyai, Koszta) „*nagy sömni*”-jével azonos.

Naivnak nevezhető képei közül éppen a Bakos-féle kocsmát szeretem a legjobban. A sárga-drapp sivatagot a tipikus Nagypáti-féle égbolt (bárányfelhő, aeroplán, madár-V) ellenpontozza. Ez az égbolt különben Farkas Béla pasztell égboltjait is eszünkbe juttatja. Úgy látszik, egyformán sóvárogták a tiszta levegőt, az olasz égboltot.

Festészetének harmadik köre — nem lepődnék meg, ha valaki éppen ezt emelné ki — portréi. Elsősorban a Házaspárra, meg a Pajzer Rózsa és Tóth Isaszegi János családja című képre gondolok. Eredeti, határozott arcformálásról van szó, akár külön írást is megérdemelnének. Pontosan érezni, sok hasonló munkát készített.

Nagypáti legjobb alkotása is portré: a Kenyérszegő asszony. Barnái itt, minden túlzás nélkül mondom, braque-i színvonalúak. Ez a kép (akár a már-már kubista stilizációjú A kocsmában) egy tanult, érett — szinte másik — festőre mutat. Arra enged következtetni, hogy eluralkodó naivitása tudatosan felvállalt, programszerű — valami olyan, mint például Šumanovičnál Párizs után a „*kako znam i umem*” stílus. Közéről ismerem e művészi irányokat, egyáltalán a művészetet elvető és megvető magatartást Dobó esetében. Ő pontosan tudta-érezte, miért nem lovagolja meg még akkor sem az izmusokat, amikor mi, legjobb barátai, folyóiratainkban éppen inaugurálásukkal voltunk elfoglalva. És nem mondhatjuk, ma különösen, hogy nem jól tudta-érezte . . .

A megnyitón közel az ajtóhoz, a Kenyérszegő asszony és a Mercsók József szőlője című festmény előtt álltam, e képeket nézegettem-vizsgáltam. Néhány semmis részlet egyszerűen megbabonázott. Az asszony (egy orvos azonnal megmondaná, miféle betegségben szenvedett) kenyérre helyezett bal kezének kisujján a kicirkalmazott, csöpp zöldkőves gyűrű, a kulcstartó, a merészen, már-már konjovići gesztussal megdöntött asztal alatt felkunkorodó bocskororr. A másik képen pedig a permetező csövéből szabályos sugarakban szétspriccelő méreg (kékkő) pollocki *trouvaill*-ja. Sáfrány csodálkozott így el fontos, szép, 57-ben írott Nagypáti-esszéjében, hogy a leenyvezett „*deklin*” milyen fantasztikus faktúrával dobálja fel az apró színfoltokat. Igen, különös hely-

zet, sáv ez, ahol egyenlő távolságra vagyunk a pingáló asszonyoktól és Polocktól.

A képek tulajdonosai, pontosabban a képek ábrázolta objektumok, állatok és emberek tulajdonosai, rokonai, mint a föld a régi civilizációk maradványait, szépen megőrizték a képeket, az opuszt, meg, jobban bármely gyűjtőnél, intézménynél.

Megőrizték, mint világunk varázstükrét — aminek egyetlen varázslatos ereje, varázslatossága abban van, hogy: van, hogy létezik.

Nagyapáti megérezte ezt, és mintha csak azért szórta volna szét olyan könyörtelenül munkáit, könyörtelen féltéssel, mint a növények magjait a szélben. Én most így értelmezem Sáfrány mondatát: „Szétszórtad képeidet.”

A régészek, ha értékes leltre bukkannak, és nincs kellő pénzük, ha nincs meg a kellő feltételük a feltáráshoz, szépen visszatemetnek mindent a földbe.

Mi megbolygattuk most ezt az anyagot. Félek, ha az opuszt nem lehetséges egy képtárba, Nagyapáti-képtárba átmenteni, kárt fogunk tenni benne. Mert — mondanom sem kell — az anyag megérdemelne egy képtárat. Ha nem, akkor gyűjtsük össze hozzá még tanára, mestere, Bicskei és a másik topolyai, Acsádi képeit — hárman már egészen biztosan megérdemelnék azt a bizonyos képtárat Topolyán.

TOLNAI Ottó

A FALU KRÓNIKÁSA

Már harminc évvel ezelőtti a szándék, hogy megrendezzék Nagyapáti Kukac Péter topolyai naiv festő retrospektív kiállítását. Azonban, mint ahogyan életében végig balszerencse s a művészetével szembeni meg nem értés kísérte, balsorsa még tragikus halála után is folytatódott, és csak nyolc évvel később mutatták be néhány képét egy kiállításon. Nagyapáti Kukac Péter, a topolyai tanyák és a környékbeli falvak naiv festője, aki „főleg ételért-italért és éjszakai szállásért festett”, kortársa volt a párizsi Henri Rousseau-nak, a modern festészet Picassóval és Matisse-szal egyenrangú megteremtőjének, ám a naiv művészetet nálunk majd csak Nagyapáti halála után kezdik értékelni.

Nagyapáti képeinek ez az első — habár nem teljes — gyűjteményes kiállítása, amely az 1926 és 1940 között festett mintegy negyven képet mutatja be; jó alkalom ez arra, hogy Topolya törlesszen művésze iránti adósságából, akinek a nevét az 1973-ban alapított, tekintélyes képzőművészeti díj is viseli.

A széles falusi utcák, legelők és parlagok, amelyeken állatok soka-

sága, a tanyák és messze a háttérben a gazdák láthatók, a vajdasági falu lélegzését varázsolják elénk. A kitárulkozó égbolt a szinte kötelezően jelen levő repülőgéppel, amely a trespert vidék felett szállva a távoli modern világot sejteti, a derűs fényben fürdő báránnyelűk, a tágas udvarok és szőlőskertek, de a festő életét is megrövidítő kocsmák duhaj jelenetei is Nagypáti sajátosan torzító lencséjének ismertetőjelei.

Néhány akadémiai festő, mint például Bicskei Péter, Oláh Sándor és Balázs G. Árpád tanítása csak rontott a falu e krónikásának őszinte és eredeti képzőművészeti megnyilatkozási módján. Így a bemutatott képek között is könnyen felismerhetünk olyant, amelyet impresszionista vagy más divatos stílusban akart festeni. Ellenben a Vékony Kálmán gazdasága, az Udvar, vagy például a Parasztcsalád című képeit nemcsak a hazai, hanem a világ naiv művészetének legjelentősebb alkotásai közé sorolhatjuk.

Nagypáti festményei a dokumentumfotó értékével bírnak. A személyeket mindennapi munkájuk közben mutatja be, nem pózolnak. A Vékony Kálmán gazdasága című kép a falusi idill élőképét varázsolja elénk. Az apa szekéren a városba indul, a fia előtte lovagol, a jószágot etető anya egy pillanatra megáll, és bennünket figyel. A kis fekete kutya ijedten megtorpan a ló előtt, egy liba nagy szárnyacsapkodással menekül a magas fűbe. Az egyik tehen a gerendához dörgölőzik, a másik egykedvűen bámészkodik. A nyugodt boldogság, az ember és a természet eszményi kapcsolatának ábrázolása ez, amelyben mindennek megvan a maga helye. A hangulatot növeli a ragyogó felhőkkel teleszórt, derűsen kék ég is. Ez már több mint festmény — ez már életcselet.

Az Udvar című képnek másmilyen, metafizikai dimenziója van. Teljesen üres. Csupán az oszlopnak támasztott bicikli sejteti az ember jelenlétét. A képen a kikövezett tágas felület dominál, vele szemben zöldellő, kis kertet látunk, amelyet féltékenyen őriz a magas drótkerítés. Minden steril és elkülönített. Mégis, ami életet és titokzatosságot ad ennek a jóformán semmitmondó látványnak, az az enyhén eltolódott perspektíva, aminek következtében olyan érzésünk támad, hogy már a következő percben fölborul minden, hogy valamilyen csoda történik.

A festmény minden részlete nagy figyelemmel készült, de azzal a nyilvánvaló tudattal, hogy az egésznek kell hatást kiváltania, az atmoszférának, amely Nagypáti képein központi fontosságú.

A Tanyasi udvar rendkívüli csoportkép, amelyet ismét mintha a fényképezőgép lencséje örökített volna meg. A családtagok, látszik, sebtében gyűltek össze erre az alkalomra. Az anya kezében még ott a kishű, még nem volt ideje letenni. A nagyobbik fiú két tehenet vezetve jön be a képbe, feltűrt ingujjal, úgy, ahogy dolgozott. A kecskének a csoportképen a többi figurával egyenrangú, kötelet a gyerek tartja. A gazda és a két asszony megállt pózolni, de látszik rajtuk, hogy köz-

ben a még rájuk váró munkára gondolnak. A háttérben magas göré, a jólét jelképe. A kép realista, rendkívül alaposan tanulmányozott alakokkal. Ám megint az atmoszféra, a hangulat kerekedik felül, úgy érezzük, magunk is részesei vagyunk annak az időnek, amelynek Nagyapáti avatott krónikása.

Andrej TIŠMA

K. N. fordítása

A FESTŐ ARCKÉPE

Nagyapáti Kukac Péter. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985

A január 17-én megnyitott retrospektív alkalmi kiállítás újra felkellette a művészetbarátok érdeklődését Nagyapáti Kukac Péter (1908—1944), a balsorsú topolyai naiv festő művei iránt, amelyek a Forum gondozásában megjelent kismonográfiának köszönhetően ezentúl nem merülnek feledésbe. A látszatra szerény könyvecske majdnem ötven reprodukciót, köztük harmincegy színeset tartalmaz. A körülmények és a véletlen folytán a művek nagy részét két szignált kép fogja közre: a Pajzer Rózsa és Tóth Isaszegi János családja (1926. április 25.), illetve a Vékony Kálmán gazdasága (amelyen az 1940. X. 27-ei dátum van). Az ebből a másfél évtizedből való mintegy húsz kép tanúskodik ennek a még mindig rejtélyes naiv festőnek a tehetségéről, következetességéről, kitartásáról és képzeletgazdaságáról, aki abban az időben festett, amikor a naiv művészetet errefelé nem ismerték és nem becsülték.

Juhász Erzsébet bevezetője nemcsak a „rejtélyt” oldja meg, hanem mértéktartóan és finoman irányítja is az olvasót. Szemmel láthatóan maga is szereti és ismeri a vidéket, ahol a festő élte keserves életét, ahol festményeit beköpték a legyek, a nedvességtől hullámossá vált kartonjait összekaristolták — így őrizék meg legtöbbjét az örökkévalóságnak.

Juhász Erzsébet bevezetője első részének címében (*Hűség a porhoz*) meghatározza a festő elkötelezettségét, anélkül, hogy romantikus részvétellel írna róla, vagy aprólékosan részletezné életét. A születésre és a halálra vonatkozó legszükségesebb adatok mellett közli az első (és valószínűleg életében az utolsó) újságcikket a tehetséges gyerekről — amelyet ő maga is *bizonyára* elolvasott. Soha többé nem volt alkalma, hogy önmagáról valami dicséret, ösztönzést olvasson, ezért azt az újságcikk megrázó dokumentummá. Annál is inkább, mert azt olvashatjuk benne: „... Ha minden jól megy, Nagyapáti Péter még dicsőségére válhatik Topolának.”

Semmi sem ment jól, s ma mégis beigazolódik az ismeretlen újságíró állítása.

Majd Juhász Erzsébet így folytatja: „A szájhagyomány szerint virtuóz rajztehetségéről volt igazán nevezetes”, önmaga azonban ezt *nem*

Vízimalom

állítja, hiszen tudja, hogy a rajzok még nem kerültek elő, s összegyűjtve Kukac kortársainak, a megfestett tanyák gazdáinak és földijeinek az emlékezéseit, szakavatottan összefoglalt legendát mond el az életút helyett. Nem hallgatva el, s nem adva hozzá semmit, hangsúlyozza festő különbözőségét: „Szegényebb volt a legszegényebbnél is, mégsem csinált egyebet, csak festett.”

Nem bocsátkozva képzőművészeti elemzésbe, Juhász Erzsébet saját élményét kínálja fel útmutatóul: „Nála minden festmény a bőség leltára”, s fontos mozzanatra hívja fel a figyelmet: „Egyetlenegy képen sem kap még árnyalatnyi hangsúlyt sem maga a tanyatulajdonos például. Mindenkori a tanyának, a gazdaságnak az egésze a fontos, illetőleg a gazdaság gazdagságának a bemutatása. E gazdaságot pedig szinte mártárválatnyinak mondható szögből lehet érzékeltetni.”

Kukac művészetének lényegét felismerve, helyesen állapítja meg: „... Nem más ez, mint az életre szólóan nincstelen, vérbeli művész minden személyes érdektől mentes boldog és önfelédlt lubickolása a maga teremtetete bőségben...”, s végül így összegezi: „Ez a minden személyes érdekből és elfoglaltságtól mentes bőségleltár képezi az elrajzolásnak, a látásnak azt a módját, amely Nagypáti Kukac Péter egyetlen, de mindörökké szent és sérthetetlen (magán)tulajdona.”

Juhász Erzsébet szavakkal festette meg így a különös festő arcképét, aki megvetetten, félreértetten is kitarzott — alkohollal bódítva ugyan

magát —, s következetesen építette fel a saját eredeti, művészi világát. Akkor amikor a „körülményekre” panaszkodva mesterei és más „iskolázott festők” nem tudtak lépést tartani a korrallal.

E monográfia, amely a bevezető szövegnek köszönhetően arra ösztönzi az olvasót, hogy foglalkozzon ezzel a festészettel és a mellékelt reprodukciókkal, az első, igazi próbálkozás, s eddig az értékes festői hagyatékek egyedüli *maradandó dokumentuma*. Reméljük, hogy ezt a próbálkozást a Kukac-művek összegyűjtése, jegyzékbe vétele és restaurálása (!) után tudományos igényű elemzés követi majd. Ám csupán *documentum* marad, ha a meglévő állapot tovább tart, s a műveket tönkreteszi a nedvesség, gondatlanság és a múló idő. Az 1973-ban alapított Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj nyerteseinek pedig talán átnyújtják majd ezt a monográfiát is, hogy megismerjék a festő szavakba soha nem foglalt, csupán műveivel kimondott, alapvető üzenetét: magadénak maradni, hogy mindenki értékévé válhasson!

KARTAG Nándor fordítása

Bela DURANCI

ÉRTÉKES FELFEDEZÉS

Nagypáti Kukac Péter. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985

A Nagypáti Kukac Péter naiv festőt bemutató monográfia megjelenése Juhász Erzsébet és Csernik Attila úttörő kutatómunkájának eredménye. Nagypáti Kukac Péterről, akinek nevét a topolyai művésztelen képzőművészeti díja viseli, hazánkban, amely többek között naiv művészetéről ismert, különös módon eddig semmit sem tudunk. A topolyai fuvaros rendkívül tehetséges fia, akiből nem lett a mecénásai elvárásainak megfelelő „igazi” művész, képeit Topolyán, a környékbeli falvakban és tanyákon hagyta.

A festőre vonatkozó igen szűkös adatok birtokában a kutatóknak a lelegejéről kellett kezdeniük a munkát. Végigkutaták a falusi házakat, főleg a padlásokat a képek után, majd feljegyezték a festő kortársainak emlékezéseit. Az 1926-tól a festő haláláig keletkezett mintegy ötven megőrzött kép reprodukcióinak a válogatása, amelyet Bordás Győző és Csernik Attila állított össze, sokkal nagyobb alkotói munkát sejtet. Juhász Erzsébetnek a begyűjtött adatok alapján megírt bevezetője fényt derít erre a különös és tragikus személyre, a lumpenproletárra és csavargóra, akinek a tehetségén kívül semmi egyebe sem volt. Itálért rajzolt a kocsnáknak, mint Utrillo vidékének szűkös határai között bolyongott, s rendelésre festette meg a tanyákat, a jószágot, a szőlőket és

búzaföldeket, a háziakat gyerekektől, éppen úgy, ahogyan a XVIII. és XIX. században a farmtól farmig vándorló amerikai rajzolók. Hozzájuk hasonlítható leginkább. Dokumentumokat hagyott környezetéről, s tulajdonképpen ilyesvalamit is kértek tőle. Képzőművészeti szemlélete tiszta és őszintén naiv, amiről itt abban az időben semmit sem tudtak.

A két háború között keletkezett Nagypáti-művek modern naiv művészetünk kezdeteinek idején jöttek létre. Generalić, Mraz, Virius, Brašić, Belić kortársa volt, anélkül, hogy tudott volna róluk. A naiv művészetéről eddig megjelentetett számos könyv közül egyik sem említi Nagypátit. Annál jelentősebb ez a monográfia, mert a fejlett múzeumi hálózat mellett közkinccsé tette ezeket a műveket, amelyek talán veszendőbe mentek volna. Felfedezésével ma, a naiv művészettel való üzletelés csillapodtával, hozzájárultak e képzőművészeti terület egészének a tanulmányozásához, amelyben Nagypáti ezután már megkerülhetetlen lesz.

Milica MAŠIREVIĆ

K. N. fordítása